

DE BLAUWE REIGER IN 11 FRIESE KOLONIES, IN DE PERIODE 1978-1990

Karel Jan Alsem

*Al jarenlang is het traditie dat drie goed bevriende FFF-leden (Hans en Leo Eikhoudt en ondergetekende) eind april, begin mei een aantal Friese reigerkolonies langs gaan om te tellen hoeveel Blauwe reigers (*Ardea cinerea*) er broeden. Al lange tijd is er niets meer over de reigerstand gepubliceerd, terwijl er juist de afgelopen jaren bijzonder veel is gebeurd met het broedbestand van deze prachtige vogel. Hoog tijd dus om eens een balans op te maken van dertien jaar Blauwe reigers tellen in Friesland.*

methode

Zoals vaker bij de inventarisatie van koloniebroedvogels het geval is, wordt de stand uitgedrukt in aantal (bewoonde) nesten, ofwel aantal broedparen. Zo op het eerste gezicht lijkt het tellen van reigernesten geen groot probleem. Immers, Blauwe Reigers broeden in kolonies en in ons dichtbevolkte land lijkt een kolonie niet gemakkelijk over het hoofd te kunnen worden gezien. Daarbij komt nog dat de nesten, die men ziet, bijna alle bewoond zijn. De (nog) niet bewoonde nesten worden namelijk door de reigers zelf afgebroken om het materiaal in het eigen nest te verwerken. Alleen in jaren waarin er sprake is van grote achteruitgang kunnen er flink wat onbewoonde nesten overblijven.

Toch blijkt in de praktijk dat (ongeoefende) tellers vaak op veel te lage aantallen uitkomen. Dit heeft verscheidene oorzaken. Een eerste probleem vormt de keuze van het moment waarop wordt geteld. Hier moet een compromis worden gevonden tussen zo laat mogelijk tellen (tot in mei kunnen er nog nieuwe nesten bijkomen) en zo vroeg mogelijk (bomen komen vanaf half april al in blad). Bij ons ligt dit compromis op eind april/begin mei. Dit is aan de vroege kant, maar biedt in ieder geval de zekerheid dat de meeste bomen dan nog niet zodanig in blad zitten dat de nesten niet meer zichtbaar zijn. Dit geldt overigens niet voor Paardekastanjes *Aesculus hippocastanum*, die eerder in blad komen. Nesten in deze bomen worden enkele weken eerder geteld.

Overigens zijn er sterke locale verschillen in het tijdstip waarop de bomen in blad komen. Bomen in de stad komen eerder in blad dan bomen in "de open vlakte". En in het midden en zuiden van het land gebeurt dit weer eerder dan in het noorden.

Een ander probleem bij het tellen van de nesten doet zich voor in "gemengde" kolonies van Blauwe reigers en Roeken *Corvus frugilegus*, zoals in Raerd en IJsbrechtum. Hier is het de kunst om een reigernest van een roekenest te onderscheiden. Een belangrijk verschil is, dat een reigernest meestal groter is en vaak meer uitstekende takken heeft dan een roekenest met een rondere vorm. Er zijn echter ook kleine reigernesten en grote roekenesten.

Een kenmerk vormt ook de zichtbare aanwezigheid van ontlasting. Blauwe reigers kalken hun nesten soms helemaal wit, terwijl Roeken het

nest schoon houden.

Een andere bron van telfouten vormt het "duiveplatje". Dit is een eerste begin van een reigernest en bestaat vaak uit niet meer dan een paar op elkaar gelegde takken. Dergelijke platjes kunnen in enkele dagen uitgroeien tot een volwaardig nest en dienen daarom als zodanig te worden meegeteld.

Blauwe reiger

foto Lubbert Boersma

Al met al constateren wij regelmatig dat zelfs sommige eigenaren/bewoners van de locaties waar wij tellen, stomverbaasd zijn als wij ze na afloop het (hoge) telresultaat meedelen.

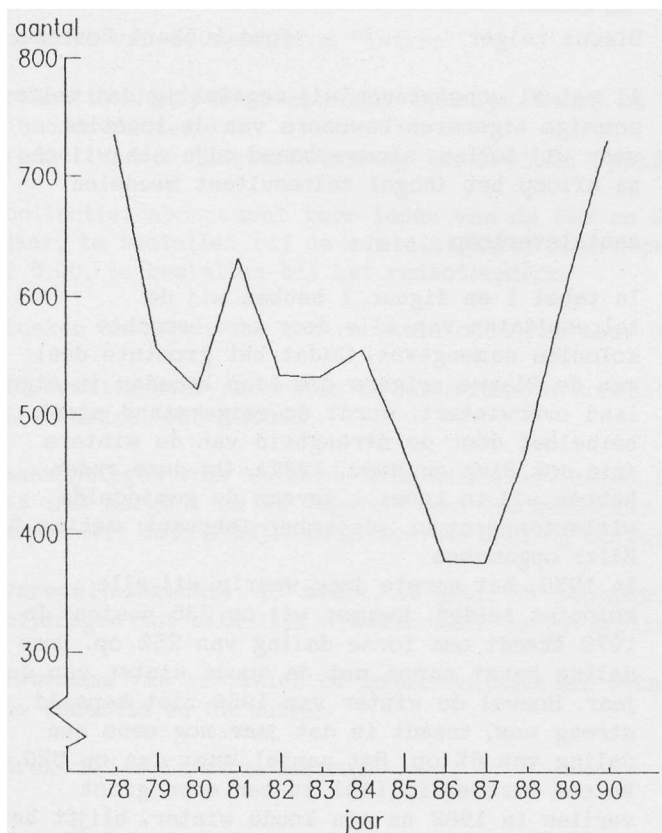
aantalsverloop

In tabel 1 en figuur 1 hebben wij de telresultaten van alle door ons bezochte kolonies samengevat. Omdat het grootste deel van de Blauwe reigers die hier broeden in eigen land overwintert, wordt de reigerstand sterk beïnvloed door de strengheid van de winters (zie ook Blok en Roos, 1977). Om deze reden hebben wij in tabel 1 tevens de gemiddelde wintertemperatuur (december-februari; meting De Bilt) opgenomen.

In 1978, het eerste jaar waarin wij alle kolonies telden, kwamen wij op 735 nesten. In 1979 treedt een forse daling van 25% op. Deze daling hangt samen met de koude winter van dat jaar. Hoewel de winter van 1980 niet bepaald streng was, treedt in dat jaar nog eens een daling van 6% op. Het aantal komt dan op 520. Na een herstel in 1981 en een even groot verlies in 1982 na een koude winter, blijft het aantal in 1983 en 1984 rond de 530 liggen. Dan volgen er enkele strenge winters, "rampjaren"

Plaats, kolonie	1978	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
Alde Miede, kool v Asperen	10	3	2	6	7	10	8	5	3	2	0	3	2
Cornjum, Martena State	13	8	12	9	11	11	8	8	5	9	10	13	22
Dronrijp, Schatzenburg	94	65	68	93	81	76	76	67	52	64	78	95	93
Hichtum, Vibranda State	83	63	64	77	43	32	30	21	21	16	16	22	36
Hitzum, boomgaard Bouwma	40	39	39	41	42	35	40	39	31	35	47	69	92
Jelsum, Dekama State	1	3	2	2	2	0	0	0	1	0	0	0	1
Leeuwarden, Oude Begraafpl.	119	88	101	112	99	94	93	85	61	57	71	101	116
Leeuwarden, Prinsentuin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	4	8
Raerd, Jongema State	147	102	76	104	84	105	118	99	70	61	83	91	114
Tytsjerk, Vijversburg	87	69	53	62	54	47	49	39	30	32	35	45	48
IJsbrechtum, State	141	116	105	126	111	123	133	111	104	96	127	167	199
TOTAAL	735	556	522	632	534	533	555	474	378	377	470	610	731
Procentuele verandering		-24	-6	+21	-16	-0	+4	-15	-20	-0	+25	+30	+20
Gemiddelde wintertempe- ratuur (°C) ("normaal" 2,5)	3,0	1,9	3,4	2,6	1,1	3,5	3,1	0,2	1,5	1,5	5,0	5,6	5,3

Tabel 1. Aantal bewoonde nesten van de Blauwe reiger in 11 Friese kolonies, 1978-1990

Figuur 1. Ontwikkeling van het aantal bewoonde nesten van de Blauwe reiger in 11 Friese kolonies, 1978-1990

kolonies (tabel 1). Strengere winters zijn aangegeven op de tijdsas met verticale lijnen.

voor de Blauwe reigers. In 1985 gaat het aantal nesten met 15% omlaag en daar komt in 1986 nog eens een klap van 20% overheen. In 1986 wordt dan een niveau bereikt van circa 380 nesten. Dit is nauwelijks meer dan de helft van het niveau in 1978!

Hoewel 1987 wederom een koude winter bracht, gaat het aantal nesten dat jaar niet verder omlaag.

Wat er in de jaren daarna gebeurt, is ronduit spectaculair te noemen. Door het uitgesproken zachte karakter van de winters in de jaren 1988-1990, weet de reigerstand zich in die jaren volledig te herstellen van alle klappen, die zij na 1978 heeft gekregen. Het aantal nesten neemt toe van 380 in 1987 tot 730 in 1990, in drie jaar bijna een verdubbeling! De enorme stijging in de laatste drie jaar treedt op bij vrijwel elke door ons getelde kolonie. Op dit punt lopen de ontwikkelingen in de verschillende kolonies dus parallel. Echter over de gehele periode 1978-1990 blijken er nogal wat verschillen in het aantalsverloop te bestaan. Als we de kleine kolonies even buiten beschouwing laten, constateren we allereerst dat de kolonies in Hitzum en IJsbrechtum sterk zijn gegroeid. Vooral de recente stijging in Hitzum (in drie jaar tijd van 35 naar 92) is opmerkelijk. Deze stijging wordt mogelijkwerwijs veroorzaakt doordat bij vogels herstel het eerst optreedt in de meest optimale biotopen en pas later in de minder goede biotopen. Het is ook mogelijk dat andere kolonies minder aantrekkelijk worden.

De kolonies in Hichtum, Raerd en Tytsjerk zijn achteruitgegaan. Voor Hichtum is al jarenlang sprake van een dalende trend. In 1975 telde deze kolonie nog 124 nesten (Blok en Roos, 1977) tegen 16 in 1987 en 1988. De belangrijkste oorzaak is hier het verdwijnen van geschikte bomen.

De kolonies in Dronrijp en Leeuwarden (Oude Begraafplaats) zijn per saldo niet veel in grootte gewijzigd. Voor de Oude Begraafplaats geldt overigens dat deze nog steeds ver beneden het topniveau van ruim 220 nesten uit het begin van de jaren zeventig ligt (Alsem, 1978).

de Blauwe reiger in Friesland

De meest recente gegevens over de Friese reigerstand zijn gepubliceerd door Blok en Roos (1977). In de jaren 1970-1975 is het aantal bewoonde nesten gestegen van 1000 naar ruim 2300, terwijl in 1976 dit aantal op bijna 1800 lag (tabel 2).

Het aandeel van de door ons getelde kolonies hierin daalde van 46% in 1973 naar 34% in 1976.

Het is onzeker in hoeverre de ontwikkeling in de door ons getelde kolonies in de periode 1978-1990 representatief is voor geheel Friesland. Uit voorlopige gegevens van het SOVON over 1988 kan het aandeel van de door

a) jaar	aantal	aandeel getelde kolonies (%)	b) jaar	aantal
1970	1040	?	1987	835
1971	1155	?	1988	1040
1972	1535	?	1989	1350
1973	2085	46	1990	1620
1974	2075	41		
1975	2365	40		
1976	1785	34		

tabel 2. a) Aantal bewoonde nesten van de Blauwe reiger in Friesland in 1970 t/m 1976, volgens Blok en Roos (1977) en het aandeel hierin van de 11 door Alsem, Eikhoudt en Eikhoudt getelde kolonies, b) Raming van het aantal bewoonde nesten van de Blauwe reiger in Friesland in 1987 t/m 1990 door extrapolatie op basis van tellingen 11 kolonies (Alsem, Eikhoudt & Eikhoudt) en van SOVON-gegevens over 1988.

ons getelde kolonies (voorzichtig) worden geschat op c. 45%. Uitgaande van dit dekkingspercentage voor de periode 1987 t/m 1990 kan worden geconstateerd dat het aantal broedende Blauwe reigers in Friesland in 1987 een dieptepunt heeft bereikt van ruim 800 paar. Dit aantal is nog lager dan het "record" dieptepunt van 850-900 paar uit 1963 (Blok, 1976). Na 1987 treedt een fors herstel op tot ruim 1600 paar in 1990. Dit aantal ligt overigens nog duidelijk onder het niveau van de topjaren 1973-1975.

Nesten in een Blauwe reiger kolonie
foto Karel Jan Alsem

literatuur

- Alsem K.J. 1978. De Blauwe Reiger op de Oude Begraafplaats te Leeuwarden, Vanellus 31: 2-8.
 Blok A.A. 1976. De Blauwe reiger in: Van der Ploeg D.T.E. 1976. Vogels in Friesland deel 1: 124-146, de Tille, Leeuwarden.
 Blok A.A. & Roos M. 1977. Blauwe Reigerencensus 1970-1976, Het Vogeljaar 25: 205-223.
 Blok A.A. & Dybbro T. 1980. De Blauwe Reiger, Kosmos Vogelmonografieën, Amsterdam, Antwerpen.
 SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels, Arnhem.

K.J. Alsem, Baanstraat 12, 9717 GV Groningen.

In 1978 bedroeg de Nederlandse reigerstand c. 10.500 broedparen (Blok en Dybbro, 1980). Voor 1986 wordt dit bestand geschat op 8000-9000 broedparen (SOVON, 1987). Dit betekent een daling in de periode 1978-1986 van circa 20%. Bij de door ons getelde Friese kolonies bedroeg de daling in die jaren bijna 50%. Het lijkt er dus op dat de Friese kolonies aanzienlijk hardere klappen van de strenge winters van 1979, 1985 en 1986 hebben gekregen dan de kolonies in de rest van het land.

conclusie en slotwoord

De Friese reigerstand is de laatste drie jaar bijna verdubbeld en heeft zich daarmee volledig hersteld van de klappen die ze in de periode 1978-1986 heeft gekregen. De reigerstand blijkt erg "flexibel" te zijn. Door een koude winter komen er veel minder Blauwe reigers tot broeden, maar na een zachte winter treedt onmiddellijk enig herstel op. Recente geluiden als zouden er "misschien wel te veel reigers" zijn, onderschrijven wij om verschillende redenen niet. Allereerst zijn er, nu niet meer reigers dan aan het eind van de jaren zeventig. Ten tweede zijn Blauwe reigers niet schadelijk. Afgezien van een enkele visvijver brengen zij geen schade aan de visstand toe. Ook brengen zij geen schade toe aan de bomen waarin zij broeden. Wie de grote hoeveelheden mest ziet die naar beneden komt, denkt er misschien anders over, maar deze mest is niet bijtend en spoelt gemakkelijk met regen weg. Bovendien trekken Blauwe reigers voor hun nestbouw vrijwel geen takken uit de bomen. De geringe schade blijkt wel uit het feit, dat bepaalde nestbomen al vele tientallen jaren in gebruik zijn zonder dat ze er duidelijk van te lijden hebben.